

Observaties oorlog Oekraïne – week 10 (2)

Situatie in Oekraïne en Rusland

- > Twee weken geleden raakte Oekraïne in een oorlog verzeild, waar het land niet om heeft gevraagd en waarbij de belangen van veel andere landen op het spel staan.
- > Door Oost-Europa- en defensiedeskundige, Bob Deen, zijn 4 mogelijke scenario's van de oorlog geschetst.
 - In Poetins gedroomde scenario wordt Kiev veroverd, de huidige regering afgezet en een pro-Russische regering geïnstalleerd. Of het land daarna nog Oekraïne heet (of dat gevluchte inwoners 'staatloos' zullen zijn) is nog de vraag.
 - In het meest gunstige scenario, als ook een opdeling van het land in een oostelijk (of zuidelijk) en westelijk deel niet lukt (scenario 2 en 3), zou een langdurige strijd mogelijk voorkomen kunnen worden met een compromis.
- > De afgelopen weken en dagen werden in verschillende steden veel burgerdoelen geraakt (flatgebouwen, winkels, scholen en ziekenhuizen). Vooral in de havenstad Marioepol is de situatie dramatisch.
- > Hoewel Poetin beweerde dat de oorlog alleen met professionele militairen werd gevoerd, blijken bij de strijd ook dienstplichtigen te worden ingezet.
- > De afgelopen weken hebben veel westerse ondernemingen hun activiteiten in Rusland stilgelegd; meubel- en kledingwinkels en fastfoodketens sloten hun deuren.
- > In Rusland geldt sinds 4 maart een nieuwe mediawet waarin een verbod is opgenomen op het verspreiden van 'nepnieuws'. Daarmee wordt een gevangenisstraf van 15 jaar geriskeerd. Deze wet is voor vrijwel alle westerse media reden geweest zich uit Rusland terug te trekken, waardoor ook de Russische bevolking van objectieve berichtgeving verstoken blijft.
- > Tevens zijn in Rusland demonstraties tegen de oorlog in Oekraïne verboden; inmiddels zijn om die reden zo'n 11.000 mensen opgepakt.
- > Er bestaan hardnekkige geruchten dat Poetin binnenkort een staat van beleg zal afkondigen en de grenzen dicht zullen gaan.

Vluchtelingenstroom

- > De VN Vluchtelingenorganisatie (UNHCR) verwachtte bij aanvang van de oorlog dat in totaal zon 4 miljoen mensen uit Oekraïne zouden vluchten. Inmiddels is dat aantal bijgesteld tot 5 miljoen en zijn al meer dan 2,2 miljoen Oekraïners hun land ontvlucht. Volgens de UNHCR is het daarmee de snelst groeiende vluchtelingencrisis sinds de Tweede Wereldoorlog.
- > Vluchtelingen trekken vooral naar Polen (1,4 miljoen), maar ook naar Hongarije (214.000), Slowakije (165.000) en West-Europese landen.¹ In Duitsland zijn inmiddels zo'n 80.000 vluchtelingen gearriveerd;² in Frankrijk 7500.
- > Vooralsnog wordt er rekening mee gehouden dat zo'n **50.000** Oekraïense vluchtelingen naar Nederland zullen komen; de veiligheidsregio's zijn gevraagd om elk 2000 opvangplekken te creëren. (Ter vergelijking: begin jaren '90 kwamen als gevolg van de burgeroorlog in Joegoslavië in totaal zo'n **37.000** vluchtelingen naar Nederland. Vanwege de oorlog in Syrië kwamen in de jaren 2015 t/m 2021 in totaal 81.000 vluchtelingen naar ons land, waarvan **39.000** tijdens de vluchtelingencrisis van 2015-2016).
- > Tot nu toe zijn in Nederland ongeveer 2300 Oekraïense vluchtelingen geregistreerd; het werkelijke aantal dat in Nederland verblijft is waarschijnlijk groter.

¹ Bron: UNHCR, geraadpleegd 10 maart 2022.

² Bron: ANP d.d. 8 maart 2022.

- > Bijzonder is dat op Oekraïense vluchtelingen een Europese beschermingsregeling van toepassing is: zij mogen in ieder geval voor één jaar in de Europese Unie verblijven, zonder asiel te hoeven aanvragen. Dit betekent dat zij mogen werken, onderwijs mogen volgen en recht hebben op onderkomen, sociale bijstand, financiële ondersteuning en medische zorg. Deze regeling kan 2 keer met een half jaar en daarna nog met één jaar worden verlengd. Als het zover komt, zal dat mogelijk resulteren in permanent verblijf.
- > De vluchtelingenstroom bestaat op dit moment voor 90 procent uit vrouwen en kinderen; volgens UNICEF zijn meer dan 1 miljoen kinderen Oekraïne ontvlucht. Velen van hen reizen zonder begeleiding c.q. zijn gescheiden van hun ouders of familieleden, waardoor zij het risico op uitbuiting en mensenhandel.
- > Op termijn zijn onder de vluchtelingen ook jonge mannen te verwachten die de strijd in Oekraïne zijn ontvlucht of uit het Russische leger gedeserteerd zijn.
- > Het meest urgente knelpunt bij de opvang van de vluchtelingen is hun huisvesting. Vanwege de krapte op de woningmarkt moeten beschikbare woningen onder verschillende doelgroepen worden verdeeld, waaronder ook statushouders die al langere tijd rechtmatig in Nederland zijn.
- > Waar bij de huisvesting van statushouders de provincie een coördinerende rol heeft, wordt de huisvesting van Oekraïense vluchtelingen door de veiligheidsregio's gecoördineerd. Zonder goede afstemming kan dat problemen geven. Sommige gemeenten hebben aangegeven voorkeur te hebben voor de opvang van Oekraïense vluchtelingen ten opzichte van statushouders, terwijl dat geen verschil mag uitmaken; de asielzoekerscentra zijn immers ook nog steeds overvol.
- > Veel vluchtelingen vinden onderdak bij familie/vrienden of particulieren. Bij TakeCarebnb zijn al zo'n 13.000 aanmeldingen binnengekomen van potentiële gastgezinnen. Ook worden door particulieren onder meer bedrijfspanden ingericht als opvanglocatie.
- > Omdat Oekraïense vluchtelingen mogen werken, zouden zij op de arbeidsmarkt diverse (openstaande) vacatures kunnen vervullen. Uitzendbureaus bijvoorbeeld zullen hen met open armen ontvangen: in de kassen begint het seizoen en ook de logistieke sector kampt met een groot tekort aan uitzendkrachten. De feitelijke tewerkstelling van vluchtelingen die nu arriveren zal echter nog wel even duren.

Economische consequenties

- > De oorlog in Oekraïne heeft voor Nederland en andere landen al duidelijk economische consequenties: Brandstofprijzen schieten omhoog, wat consequenties heeft voor allerlei sectoren. Vissers hebben al aangegeven dat het niet rendabel is om de zee op te gaan, en van veel (andere) levensmiddelen waarvan de productie (of het vervoer) van brandstof afhankelijk is (denk aan koffie, groente en fruit) zullen de prijzen stijgen.
- > Niet alleen de brandstofprijzen, maar ook de prijzen van edelmetalen, die in onder meer de auto- en chipindustrie essentieel zijn, zijn gestegen. Ongetwijfeld zullen prijsstijgingen van deze metalen ook van invloed zijn op andere industrieën en de bouwsector.
- > Daarnaast behoort Oekraïne (naast Rusland) tot de grote graanleveranciers. Als er dit jaar in Oekraïne vanwege de oorlog geen graan geproduceerd wordt, leidt dit tot een prijsstijging van graan, die direct gevolgen heeft voor de prijs van levensmiddelen als brood, bier etc.
- > Niet alleen 'een kopje koffie' maar ook 'een biertje op het terras' zal dus fors duurder worden.
- > De inflatie die in januari 2022 naar 6,4% gestegen was, zal zeer waarschijnlijk hoog blijven. In de nieuwste raming van het CPB wordt voor heel 2022 uitgegaan van een inflatie van 5,2% tot 6% procent. Dit heeft consequenties voor het besteedbaar inkomen: de verwachting is dat de gemiddelde koopkracht daalt met 2,7%, de grootste daling in meer dan 40 jaar.
- > Het is niet ondenkbaar dat als deze omstandigheden aanhouden (en met een eventuele rentestijging) sommige huizenbezitters zich over twee of drie jaar gedwongen zien hun huis te verkopen, omdat (zo kort na corona) de lasten niet meer te dragen zijn.

Cyber en nucleair

- > Cyberincidenten kunnen allerlei sectoren raken. Afgelopen week werden hacks ontdekt van de Russische militaire inlichtingendienst op routers van Nederlandse particulieren en middelgrote en kleine bedrijven. Maar ook digitale aanvallen in andere landen kunnen gevolgen hebben voor Nederlandse systemen of voor internationale bedrijven die in Nederland gevestigd zijn (vgl. Mearsk).
- > Het NCSC heeft tot nu toe geen concrete aanwijzingen dat digitale aanvallen in relatie tot de oorlog in Oekraïne op dit moment impact hebben op Nederland.
- > Dreiging van een nucleaire ramp is aanwezig en als het hiervan komt, is een nog grotere vluchtelingenstroom te verwachten.
- > Het Internationaal Agentschap voor Atoomenergie (IAEA) maakt zich zorgen over de situatie in de kerncentrales in Tsjernobyl en Zaporizja die allebei in Russische handen zijn.
 - Van de kerncentrale in Zaporizja krijgt het IAEA geen gegevens meer binnen die normaal gesproken automatisch naar het IAEA worden verstuurd.
 - Het beheer van de kerncentrale in Tsjernobyl is in het geding, omdat 210 technisch medewerkers sinds 24 februari vastzitten in de centrale en niet afgelost worden; ook heeft het IAEA niet meer in beeld wat het stralingsniveau van de kerncentrale is.
 - Overigens zullen eventuele stralingseffecten vanuit de Oekraïne (op 1500 km afstand) in Nederland zeer beperkt zijn.

Maatschappelijke consequenties

- > Vooral nog tonen veel Nederlanders zich solidair met Oekraïners. Uit onderzoek van I&O Research blijkt dat 78% van mening is dat Nederland vluchtelingen uit Oekraïne ruimhartig moet opvangen.
- > In het hele land vonden afgelopen week inzamelingsacties plaats:
 - Op de landelijke actiedag van Giro555 (7 maart) werd ruim 106 miljoen euro ingezameld; nadien kwam daar nog eens 31 miljoen euro bij.
 - Initiatiefnemers van kleinschalige inzamelingsacties voor voedsel, kleding e.d. zijn veelal scholen, zorgcentra en verenigingen.
- > Busbedrijven regelen vervoer naar Oekraïne om vrouwen en kinderen naar Nederland te halen. Ook zijn particulieren de afgelopen dagen naar de Poolse grens gereden om vluchtelingen op te pikken; een initiatief waar (vanwege het risico op dubieuze praktijken) kanttekeningen bij te plaatsen zijn.
- > Waar groot leed is, zijn niet alleen welwillende burgers, maar zijn er ook mensen met criminele intenties die kansen zien om geld te verdienen aan het regelen van onderdak en het werven van kwetsbare personen voor criminele of andere (arbeidsuitbuiting) activiteiten.
- > Financieel-economische achteruitgang, in combinatie met de komst van grote aantallen vluchtelingen, is een voedingsbodem voor maatschappelijke onrust en polarisatie.
- > Russen in Nederland en mensen van wie wordt gedacht dat ze Russisch zijn, krijgen sinds het uitbreken van de oorlog te maken met intimidatie. Zo hebben onbekenden de Russisch-orthodoxe kerk in Amsterdam beklad met een grote Z, het symbool van de Russische invasie.
- > Sinds er gesproken wordt over een mogelijke nucleaire dreiging, is er bij drogisterijen een toegenomen vraag naar jodiumpillen.
- > Ook in de Tweede Kamer is de oorlog in Oekraïne onderwerp van discussie: De SP pleit voor een snelle compensatie van de hoge energierekening. PVV-Kamerlid De Jonge stelde dat het kabinet 'naar de hele wereld kijkt', maar het eigen volk laat zitten.
- > Met florierende omstandigheden voor criminele activiteiten wordt de kans op ondermijning groter.

Klimaat

- > Juist nu de klimaatverandering onze aandacht vraagt en investeringen in energiezuinige woningbouw en industrie nodig zijn, worden deze investeringen aanzienlijk duurder.

Bestuurlijk advies

- > De huisvesting van Oekraïense vluchtelingen kan niet los worden gezien van de huisvesting van statushouders die al langere tijd in Nederland zijn. Het zou daarom goed zijn als de veiligheidsregio's hierin samen optrekken met 'hun' provincie en het woningaanbod naar evenredigheid verdeeld wordt onder beide doelgroepen.
- > Het is nog niet per se nodig om formeel op te schalen naar een RBT, waarmee de voorzitter extra bevoegdheden krijgt. Immers, ook zonder GRIP-4 kunnen bestuurders zich (bijvoorbeeld wekelijks) met elkaar verstaan. Pas als men in de regio niet goed tot een verdeling van de opvang zou komen, komt een doorslaggevende rol van de voorzitter in beeld.
- > Bij de opvang van Oekraïense vluchtelingen dient speciale aandacht uit te gaan naar alleenstaande kinderen/minderjarigen die doorgaans een groot risico lopen slachtoffer te worden van uitbuiting en mensenhandel.
- > Bestuurders zouden zich individueel en collectief moeten uitspreken tegen de zichtbare praktijk dat mensen bij onder andere de Poolse grens voor hen onbekende Oekraïners gaan ophalen.
- > Ervaringen uit de coronacrisis (zowel wat goed ging, als wat meer problematisch was) dienen te worden benut, zoals:
 - Een stevige rol van het Veiligheidsberaad als gremium voor de afstemming tussen gemeenten en het Rijk (waarbij veiligheidsregio's ondersteunen).
 - Vanaf de start logisch en stevig inbedden van de VNG.
 - Participeren van vertegenwoordigers van veiligheidsregio's in overleggremia als de ICCb en de MCCb.
 - Duidelijkheid over de aansturing en verantwoordelijkheden – zeker ook op rijkniveau ('who is in charge'?)
 - Een strategie ten aanzien van aanwezigheid in nieuws- en actualiteitsprogramma's (om een kakafonie van tegengestelde geluiden te voorkomen).
- > Een (nieuwe) publiekscampagne over het gebruik en nut van jodiumpillen lijkt op zijn plaats.

Lectoraat Crisisbeheersing